

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ТА ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВОЗНАВСТВО

УДК 341, 338, 339

DOI <https://doi.org/10.32782/klj-2024-6.11>**ІНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ
ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО РЕГІОНУ****Мікічурова Ольга Володимирівна,**

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри фінансів та кредиту

Приватного вищого навчального закладу «Фінансово-правовий коледж»

ORCID ID: 0000-0002-1399-6738

Стаття присвячена аналізу переходу до циркулярної економіки європейських країн-членів Європейської Економічної Комісії ООН, зокрема інституційно-правовим засадам розвитку циркулярної економіки в країнах європейського географічного регіону.

Автор зазначає, що серед цілей сталого розвитку, досягнення яких визначено ООН у 2015 році як пріоритетні, чільне місце посідає «відповідальне споживання та виробництво», яке є основою циркулярної економіки. Ця ціль стала основою політики європейських країн, на чому окремо наголошується в статті. Так, в статті проводиться аналіз позитивних прикладів інституційної взаємодії на національному та міжнародному рівнях в сфері переходу до циркулярної економіки європейських країн, моделей організації інституційного співробітництва в рамках держав щодо переходу до циркулярної економіки, а також проблем, які виникають на цьому шляху. Окрема увага приділена дорожнім картам циркулярної економіки, як важливому елементу економічної трансформації для європейських країн.

Також автор аналізує правову практику Європейського союзу (ЄС) щодо переходу до циркулярної економічної моделі країн-членів, прийняту Європейську зелену угоду на період до 2050 року та співробітництво ЄС з міжнародними урядовими і неурядовими організаціями в сфері переходу до циркулярної економіки. Зокрема, з Глобальним альянсом з циркулярної економіки та ресурсоефективності, Європейською економічною комісією ООН, ЮНЕП, ПРООН та іншими. В статті також висвітлюється робота фондів та програм циркулярної економіки в європейських країнах та Україні. Крім того, в статті наголошується на наявності розробленої ЄС системи моніторингу циркулярної економіки, який включає оцінку виробництва та споживання, управління відходами, вторинну сировину, а також конкурентоспроможність та інновації.

Вперше у вітчизняній доктрині в статті надається визначення циркулярного права. Так, циркулярне право визначається автором як сукупність правових норм, які визначають і регулюють суспільні відносини у сфері циркулярної економіки. Автор наводить приклади національних та міжнародних циркулярних правових норм.

Належна увага приділена національним інституційно-правовим засадам переходу до циркулярної економіки, зокрема, аналізується проект ЄС для України 2023 р. «Циркулярна економіка – сприяння сталим моделям виробництва та споживання в Україні» та шляхи його реалізації, а також національне законодавство України.

Ключові слова: циркулярне право, циркулярна економіка, дорожні карти, інституційне співробітництво, європейські країни, міжнародні організації, фонди та програми циркулярної економіки, Європейський союз, Україна.

Mikichurova Olga. Institutional and legal basis of circular economy development in the countries of the European region

The paper covers the analysis of the transition to a circular economy of European member states of the United Nations Economic Commission for Europe, in particular, the institutional and legal principles of the development of a circular economy in the countries of the European geographical area.

The author notes that among the sustainable development goals, the achievement of which was identified by the UN in 2015 as priority, the leading place is occupied by "responsible consumption and production", which is the basis of a circular economy. This goal has become the basis of the policy of European countries, which is separately emphasized in the paper. Thus, the paper analyzes positive examples of institutional interaction at the national and international levels in the field of transition to a circular economy in European countries, models of organizing institutional cooperation within the framework of states regarding the transition to a circular economy, as well as problems that arise along the way. Particular attention is paid to circular economy roadmaps as an important element of economic transformation for European countries.

The author also analyzes the legal practice of the European Union (EU) in respect of the transition to a circular economic model of member states, the adopted European Green Deal for the period until 2050, and the EU's cooperation with international governmental and non-governmental organizations in the field of transition to a circular economy. In particular, with the Global Alliance on Circular Economy and Resource Efficiency, the UN Economic Commission for Europe, UNEP, UNDP and others. The article also highlights the work of circular economy funds and programs in European countries and Ukraine. In addition, the paper emphasizes the presence of a circular economy monitoring system developed by the EU, which includes production and consumption, waste management, secondary raw materials, as well as competitiveness and innovation.

For the first time in the domestic doctrine, the paper provides a definition of circular law. Thus, circular law is defined as a set of legal norms that determine and regulate social relations in the field of a circular economy.

Due attention is paid to the institutional and legal foundations of Ukraine's transition to a circular economy, in particular, the EU project for Ukraine of 2023: "Circular Economy – Promoting Sustainable Production and Consumption Models in Ukraine" and Ukraine's ways of implementing it are analyzed.

Key words: *circular law, circular economy, roadmaps, institutional cooperation, European countries, international organizations, funds, programs, European Union, Ukraine.*

Постановка проблеми. Світ сьогодні динамічний та глобалізований, який швидко розвивається та змінюється під впливом розвитку науки, техніки та розкриття людського потенціалу. Проте розвиток має і негативні сторони: вичерпність ресурсів, ріст населення Землі та погіршення екологічної ситуації – неминучі його наслідки. Усвідомивши це, на 70-й сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку у вересні 2015 р. більшістю країн світу було затверджено 17 цілей сталого розвитку серед яких «відповідальне споживання та виробництво», яке є основою циркулярної економіки. Стійкий розвиток без шкоди для навколишнього середовища є актуальним питанням і для кожного з нас. Це означає, що світове співтовариство прагне забезпечити стійкі моделі споживання та виробництва, а сталий розвиток розуміється ним як справедливий баланс економічного, соціального та екологічного розвитку країн. Щоб порядок денний сталого розвитку став реальністю, усі країни світу повинні діяти разом і зла-

годжено та переходити від економіки споживання до альтернативної економічної моделі – циркулярної економіки. Чимало нормативно-правових актів щодо переходу до циркулярної економіки було прийнято на національному, регіональному і навіть міжнародному рівнях, проте досвід практичної реалізації цього переходу є унікальним для кожної країни. В цьому дослідженні ми розглянемо інституційно-правові основи розвитку циркулярної економіки в європейських державах та їх позитивні приклади реалізації переходу з лінійної до циркулярної економічної моделі що становить наукову новизну.

Актуальність дослідження зумовлена інтеграцією України до європейського економічного простору та імплементацією нашою країною міжнародних норм циркулярного права у власне законодавство та адаптацією української економічної системи до європейських стандартів.

Метою статті є дослідження інституційно-правових засад розвитку циркулярної економіки країн європейського регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти циркулярної економіки досліджували: Кірххер Дж., Райке Д. та Хеккерт М., Арсова С., Дженовезе А., Кетикидис Р., Яценко О., Гахович Н., Шинкарук Л.; Шибанін В., Решетілов Г., Мельник О.; Барицька К., Швиданенко О., Зуєв В., Кваша Т., Паладченко О., Белажентіс А., Емерсон М., Едвардс, Т., Газізуллін І., Люке М., Мюллер-Йентш Д., П'ятницький В., Шнайдер А., Шевцов О., Шумило О., Зосименко Т., Шадура-Никипорець Н. та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Модель циркулярної економіки підтримує сталий економічний розвиток без шкоди для навколишнього середовища. Поняття «циркулярна економіка» вперше з'явилося у літературних джерелах в 60-ті роки ХХ ст. унаслідок переходу від індустріальної економіки до постіндустріальної (цифрової), яка полягає у розширенні асортименту товарів та послуг, прискореному технологічному прогресі, розвитку інновацій. Циркулярна (кругова) економіка – нова економічна модель, основною ідеєю якої є повторне використання матеріалів, а принципом – утримання ресурсів у використанні, із продовженням їх життєвого циклу, а також реалізацією безвідходного виробництва [1]. Згідно з дослідженням, проведеним Джуліаном Кірхерром, Денізом Рейке та Марко Хеккертом, більшість авторів використовують комбінацію трьох «R»: Reduce + Reuse + Recycle, що означає оптимізацію виробничого процесу повторне використання або спільне використання продукту та переробку відходів [2].

Сьогодні все більше держав переходять до циркулярної економічної моделі, що регулюється циркулярним правом. Циркулярне право – це сукупність правових норм, які визначають і регулюють суспільні відносини у сфері циркулярної економіки [2].

Флагманами цього процесу є країни Європейського регіону – Німеччина, Велика Британія, Фінляндія, Данія, Шотландія та інші, які активно модернізують своє законодавство.

Так, у Німеччині у 2012 році був прийнятий Закон про циркулярну економіку. У 2016 році у Фінляндії була оприлюднена «Дорожня карта циркулярної економіки» на 2016–2025 роки. Наступного 2017 року в Гельсінкі відбувся Всесвітній форум циркулярної економіки, який був присвячений найкращим світовим рішенням у сфері циркулярної економіки [3]. У Нідерландах у 2017 році було прийнято загальнодержавну програму голландської циркулярної економіки до 2050 року. Того ж 2017 року Сполучене Королівство запустило бізнес-стандарт циркулярної економіки BS 8001.

На рівні Європейського Союзу також прийнято низку нормативно-правових актів циркулярного права. У 2018 році була прийнята Європейська стратегія щодо пластику, яка обмежує та забороняє використання деяких пластикових виробів. Згідно з нею заборонені такі предмети, як вушні палички, пластиковий посуд, пластикові соломинки, а також обмежено використання поліетиленових пакетів, пляшок, сигарет і засобів гігієни. У 2019 році Європейська комісія прийняла Європейську зелену угоду на період до 2050 року, яка передбачає європейську екологічну нейтральність і кліматичне законодавство, а також стандарти викидів CO₂, промислову стратегію для циркулярної економіки, пропозиції щодо утилізації відходів і сталого розвитку, пропозиції щодо оподаткування енергоносіїв тощо [4].

11 березня 2020 року Європейська комісія прийняла План дій із циркулярної економіки. Це важлива частина порядку денного Європейської зеленої угоди. Метою Плану є скорочення споживання та подвоєння повторного використання ресурсів у ЄС у найближчі десятиліття, одночасно сприяючи економічному зростанню. Заходи, розроблені для реалізації Плану, можуть збільшити ВВП ЄС додатково на 0,5 % до 2030 року та створити приблизно 700 000 нових робочих місць. Перехід ЄС до циркулярної економіки зменшить тиск на природні ресурси та забезпечить стійке зростання та робочі місця. Це також є передумовою для досяг-

нення цілі ЄС щодо кліматичної нейтральності до 2050 року та зупинки втрати біорізноманіття [5].

Незважаючи на спільність екологічної політики ЄС, кожна країна має свій національний контекст реалізації концепції. Зокрема, Німеччина, маючи потужну індустріальну економіку, сформувала основу для циркулярної економіки завдяки матеріальним потокам і доступності матеріалів, тоді як Нідерланди зосередились на інноваційних матеріалах і бізнес-моделях. Фінляндія першою розробила національну дорожню карту переходу до циркулярної економіки. Шотландія стала першою країною, яка приєдналася до програми Circular Economy 100 (CE100), ініціативи Фонду Еллен МакАртур, спрямованої на сприяння співпраці та інноваціям для просування циркулярної економіки. Великі країни ЄС, такі як Німеччина, Велика Британія та Франція, досягли найвищих показників щодо інвестицій, патентів і робочих місць у циркулярних проектах, що дозволяє їм бути лідерами в розвитку циркулярної економіки [3].

Враховуючи системний характер циркулярної економіки, широкий спектр переваг і різноманітність зацікавлених сторін та політичних підходів, вкрай важливо, щоб всі підходи і політичні рішення ефективно втілювались, що можливо лише за допомогою ефективних національних механізмів та міжнародних домовленостей. Країни регіону Європейської Економічної Комісії (ЄЕК) ООН знаходяться на різних етапах розвитку циркулярної економіки та застосовують різні підходи і моделі переходу до циркулярної економіки, що залежить від політичної ситуації, системи управління, культури, розміру та економічного потенціалу країни. Хоча універсальних рецептів не існує, але існують гарні приклади інституційної взаємодії, які держави-члени застосовують в своїй практиці, адаптувавши їх під власні умови. Їх дослідження є актуальними для України, як країни що інтегрується в ЄС та заохочує екологічні ініціативи.

Можна виділити три види співробітництва в рамках держави для реалізації від-

повідних програм переходу до циркулярної економіки:

1. Співробітництво між різними органами влади одного рівня. Наприклад, Міністерства економіки з Міністерством охорони навколишнього середовища та іншими міністерствами.

2. Співробітництво між різними рівнями органів державної влади. Кожен з них має свою сферу діяльності, які є важливими для впровадження циркулярної економіки. Наприклад, центральної влади з місцевою тощо.

3. Співробітництво з приватним сектором та групами зацікавлених сторін. Наприклад, підприємства, дослідницькі інститути та некомерційні організації є важливими суб'єктами, які володіють знаннями та досвідом, а їх рекомендації будуть корисними для реалізації переходу до циркулярної економіки.

Розглянемо більш детально кожен з них.

1. Спільна робота міністерств держави є важливим фактором ефективної реалізації циркулярної економіки, що підтверджується досвідом держав, які вже розробили та впроваджують політику циркулярної економіки та мають відповідні дорожні карти. Зазвичай міністерства екології та економіки відіграють стратегічну роль, очолюючи стратегію циркулярної економіки за погодженням з іншими профільними міністерствами, що свідчить про комплексне розуміння та підхід до реалізації переходу до циркулярної економічної моделі.

У Португалії, наприклад, розроблений у 2017 році План дій щодо циркулярної економіки був ініційований Міністерством екології та клімату, а згодом до нього долучились і інші міністерства, такі як Міністерство економіки, Міністерство сільськогосподарства та Міністерство науки і технологій.

До переваг такого співробітництва можна віднести:

1. Розроблена політика має ширшу політичну підтримку з самого початку, що дозволяє швидке впровадження завдяки швидкому погодженню галузевими міністерствами.

2. Розроблена політика враховує перспективи більшої кількості зацікавлених сторін ніж якщо вони розробляються одним міністерством.

3. Можливість уникнення дублювання дій і бюджетів, сприяючи таким чином, бюджетним фінансовим заощадженням.

До проблем такого співробітництва належать:

4. Різні міністерства зазвичай мають різні стратегічні пріоритети діяльності та групи зацікавлених сторін, особливо в країнах, де міністри належать до різних політичних партій.

5. Тема циркулярної економіки може бути актуальнішою для одного з міністерств, створюючи неузгодженість інтересів.

6. Залучення кількох міністерств може загострити конкуренцію між ними або уповільнити прогрес в реалізації через складність консенсусу.

7. На інтереси різних сторін можуть впливати інші складні фактори, такі як наявні ресурси, різні політичні плани або особливості міжособистісних стосунків [5].

Схвалення циркулярної економіки на найвищому рівні уряду значно полегшує співпрацю між міністерствами. Наприклад, у Фінляндії першу в Європі і світі дорожню карту циркулярної економіки було розроблено після того, як прем'єр-міністр обрав циркулярну економіку одним із ключових проєктів свого уряду в 2015 році, а міністри почали працювати злагоджено задля єдиною мети – сталого розвитку країни без шкоди навколишньому середовищу.

Рушійною силою впровадження циркулярної економіки є чітке уявлення на національному рівні про те, яку користь від цього отримає конкретна країна. Аналіз переваг часто є необхідною умовою і допомагає визначити ключові інтереси сторін. Уряди європейських країн під час переходу до циркулярної економіки належну роль приділяють оцінці переваг моделі для своєї країни, спираючись на аналіз експертів. Такі аналізи можуть проводитися на національному, регіональному, обласному чи міському/селищному рівнях.

Наприклад, уряд Уельсу побудував свою стратегію переходу країни до циркулярної економіки на основі кількох досліджень, які оцінювали його переваги. Одне з них було проведено Фондом Еллен Макартур і WRAP, яке оцінило потенційну економію в понад 2 мільярди фунтів стерлінгів на рік, а інше – WRAP і Грін Альянс передбачало створення до 30 000 нових робочих місць [6].

У 2015 році урядовий проєкт циркулярної економіки Фінляндії передбачав інвестиції в розмірі 40 мільйонів євро. Підготовлена з допомогою Фінського інноваційного фонду (SITRA) у 2016р. дорожня карта поєднала стратегію, мету та план дій і охоплювала не лише національний рівень, а й муніципальний, рівень підприємств та громадян. Керівний комітет, що складається з 21 члена від бізнесу, адміністрації, дослідницьких та неурядових організацій, підтримував SITRA у розробці цілей і стратегічної політики, а також у реалізації дорожньої карти [5].

У 2017 році Португалія прийняла свій перший План дій із циркулярної економіки, який містить низку вказівок щодо переходу країни до економіки, яка сприяє ефективному та продуктивному використанню ресурсів. Сьогодні Португалія модернізує свій план для узгодження з циркулярною економікою ЄС. Оновлений План дій, опублікований у 2020 році вже почав діяти.

У 2019 році Польща прийняла дорожню карту переходу до циркулярної економіки, яка розрахована на широкий соціальний та економічний вплив і можливість вирішення існуючих і майбутніх проблем. В цьому плані беруть участь Міністерство економічного розвитку та технологій, Міністерство клімату та навколишнього середовища а також робоча група для сприяння міжвідомчій співпраці. Державно-приватна платформа, відома як Polish Circular Hotspot була створена для об'єднання національних і місцевих органів влади з бізнесом, підприємцями, науковою спільнотою та громадянським суспільством для спільної розробки

та застосування концепції циркулярної економіки. Важливим партнером, який допомагає сприяти міжвідомчій співпраці, є INNOWO – Польський інститут Інновації та відповідального розвитку.

У 2021 році в Чорногорії Торгова палата опублікувала першу в країні дорожню карту для циркулярної економіки за підтримки офісу ПРООН в країні та інших експертів. Дорожня карта містить рекомендації щодо трьох взаємопов'язаних сфер: державна політика, бізнес-моделі та цінності громадян, наративи і поведінка споживачів. Для досягнення цілей уряд створив робочу групу «зеленого переходу», яка координується Міністерством економічного розвитку та туризму та включає ключові міністерства (наприклад, економіки, екології, капітальних інвестицій та сільського господарства), установи (наприклад, Палата Комерції), донорів (наприклад, ПРООН), бізнес-асоціації і неурядові організації для розробки програм співробітництва.

У 2021 році Сербія за підтримки ПРООН підготувала дорожню карту для Сербії по переходу до циркулярної економіки, де зазначено, що на місцевому рівні важлива роль надається органам місцевого самоврядування, які виконують національні нормативно-правові акти та обов'язки, які ними закріплені, наприклад, щодо розробки місцевих планів управління відходами. Політику циркулярної економіки курує Міністерство охорони навколишнього середовища, зокрема спеціалізований Департамент циркулярної та зеленої економіки, а також частина підрозділів управління відходами та стічними водами і хімікатами. Міністерство економіки, в свою чергу, включило циркулярні бізнес-моделі як одну з цілей Стратегії промислової політики на 2021–2030 роки [5]. Міністерство будівництва, транспорту та інфраструктури залучене до реалізації циркулярної економіки через питання міської мобільності. Співробітництво між ними відбувається через спільні проекти, семінари та взаємний обмін інформацією.

Політика циркулярної економіки виникає не лише на національному рівні, а й на

регіональному та муніципальному рівнях. Кожен рівень влади по-різному впливає на циркулярну економіку, має різні повноваження та відповідальність. Тоді як на національному рівні існує більше можливостей для здійснення глибоких структурних змін в економіці держави та моделях виробництва і споживання, міста та муніципалітети – завдяки їх меншому розміру мають більше можливостей для оперативної діяльності та проведення експериментів на місцях. Таким чином, тісне та ефективне співробітництво між цими різними рівнями влади забезпечує можливість для місцевих ініціатив зробити свій внесок у розробку національної політики в сфері циркулярної економіки при підтримці місцевого розвитку.

У багатьох випадках дорожні карти циркулярної економіки надали ключові можливості для обміну та співпраці між різними рівнями влади. У Португалії, наприклад, фінальна версія дорожньої карти розглядає макро-, мезо- та мікрорівні її реалізації, останній розвивається кожним регіоном окремо за рахунок коштів державних екологічних фондів [5]. При переході до циркулярної економічної моделі важливо, щоб усі форми інституційних змін відбулися при злагодженій роботі уряду і щоб державний сектор показував приклад та надавав гарантії незмінності політики переходу до циркулярної економіки для бізнесу.

Враховуючи міжнародний характер виробничих процесів, розвиток циркулярної економіки потребує створення міжнародних норм циркулярного права та активного міжнародного співробітництва, наприклад, оновлення торговельних угод і стандартів, прийняття спільних актів. Так, на сьогодні існує Глобальний альянс з циркулярної економіки та ресурсоефективності (GACERE) [7], Глобальне зобов'язання щодо пластмас [8] або Договір ООН щодо пластмасового забруднення [9].

У Європейському Союзі Європейська комісія відіграє ключову роль у розробці політики циркулярної економіки, зокрема через План дій, вперше опублікований у 2015 році та оновлений пізніше як час-

тина Європейської зеленої Угоди затвердженої в 2020 році.

Важливим також є обмін практичним досвідом імплементації циркулярних стандартів між країнами. Наприклад, коли Португалія створила свій План дій у 2017 році, Нідерланди були серед небагатьох держав які вже мали такий, тож команда португальських представників вирушила до Амстердама, щоб перейняти голландський досвід. ЄЕК ООН активно підтримує обмін передовим досвідом. Вона створила Circular STEP, метою якого є «прискорити» перехід до циркулярної економіки шляхом заповнення прогалів і створення синергії між державами-членами. Її діяльність включає розробку та розповсюдження науково обґрунтованих практик ефективної політики в сфері циркулярної економіки.

Ще одним важливим моментом підвищення ефективності впровадження циркулярної економіки є постійний моніторинг цього процесу.

Вдала постановка цілей, їх аналіз та моніторинг досягнення стали ключовим фактором успіху для Фінляндії, оскільки вони допомогли дійти консенсусу між всіма зацікавленими сторонами щодо циркулярної економіки. У 2022 році уряд Фінляндії опублікував резолюцію про заохочення циркулярної економіки, яка включала цілі подвоєння продуктивності ресурсів і циркулярного використання матеріалів до 2035 року порівняно з 2015 роком. Ці цілі ґрунтувалися на меті вищого рівня — стати суспільством циркулярної економіки без викидів вуглецю до 2035 року [10].

Уряд Нідерландів поставив собі мету стати повністю циркулярною економікою до 2050 року з проміжною метою — скоротити вдвічі споживання первинної сировини до 2030 року [5]. У Нідерландах було запропоновано створити систему моніторингу, в якій розрізняється моніторинг бажаних ефектів, тобто зменшення споживання природних ресурсів, і моніторинг процесу переходу, тобто прийняття численних циркулярних стратегій, таких як подовження терміну служби товарів. В результаті було виявлено, що навіть при

гарних стратегіях первинні результати можуть досягатись повільно через складність переходу до стандартів циркулярної економіки [11].

Європейський Союз опублікував структуру моніторингу циркулярної економіки на основі 23 показників, що стосуються виробництва та споживання, управління відходами, вторинної сировини, а також конкурентоспроможності та інновацій [5]. Такі схеми моніторингу вимагають певних можливостей і великої кількості даних, які мають стосуватись і економічних, і екологічних, і соціальних питань. Наявність даних про національні матеріальні потоки та забруднення екології є важливою умовою адекватної політики циркулярної економіки. Проте деякі важливі цілі, такі як суспільний добробут чи справедливість, не так легко піддаються кількісній оцінці. Ці труднощі можна подолати, наприклад, шляхом поєднання різних показників, контекстуалізації цілей і включення якісних цілей.

Співпраця уряду з громадянським суспільством, підприємцями та різними зацікавленими сторонами має важливе значення для розуміння ширших суспільних наслідків переходу до циркулярної економіки. Так, досвід компаній, що мають замкнуті цикли виробництва допоможе усунути проблеми приватних суб'єктів з відходами, а науково-дослідні інститути запропонують інноваційні рішення вже існуючих проблем циркулярної економіки. Також важливо інформувати дослідників про потреби компаній і фірм залучених до виробничих ланцюжків.

Серед проблем варто зазначити потребу в часі та ресурсах для координації всіх сторін, залучення експертів, проведення дебатів, які можуть бути довгими, наприклад про те як політика впровадження циркулярної економіки вплине на існуючий стан речей, окремі сектори економіки та інші питання, на які важко однозначно відповісти. Однак, залучення громадянського суспільства і обмін думками є цінними в процесі переходу.

Щоб задовольнити інтереси кожної зацікавленої сторони важливо забезпечити

їх безпосередню участі у процесі, на що може піти багато часу. Наприклад, у Фінляндії зацікавленим сторонам було запропоновано приєднатися до керівної групи з 21 члена, співголовами якої є міністр навколишнього середовища, енергетики та житлово-комунального господарства, а також експерт, який працює в корпоративній раді. Окрім залучення професійних експертів існує можливість залучення значно більшої кількості громадян через публічні консультації.

У Шотландії, наприклад, консультаціями щодо законопроекту про циркулярну економіку зацікавились понад 2000 громадян та надали свої пропозиції. Проте, для системного переходу на циркулярну економіку варто залучити ще більше громадян через загальнонаціональні дебати.

Платформа Circular STEP спрямована на вирішення потреб та з'ясування пріоритетів держав ЄЕК ООН та допомагає європейським країнам в проведенні ефективного моніторингу в переході до циркулярної економіки. Платформа підтримується в рамках проекту «Прискорення переходу до циркулярної економіки в регіоні ЄЕК ООН» (міжвідомчий проект UNDA, 2021–2024). Серед іншого, Circular STEP розробляє та поширює міжнародні передові практики та об'єднує експертів з національних, регіональних та місцевих органів влади, ділових та наукових спільнот, а також громадянського суспільства з регіону ЄЕК ООН. Ключові сфери аналітичної роботи включають дослідження та технічну допомогу в інституційних механізмах циркулярної економіки, торгівлі, закупівлях, що стимулюють інновації, управління відходами, роботі малих та середніх підприємств, відстеження ланцюжків створення вартості, фінансування та цифрових рішень [5]. На сьогодні багато держав та міжнародних організацій співпрацюють із Circular STEP, зокрема ЮНЕП, ЮНІДО, SITRA (Фінляндія), Фонд Еллен Макартур, Chatham House (Велика Британія), Circular Supply Chains Inc. (Канада), Інститут циркулярної економіки (Болгарія), Університет Енна Коре (Італія),

MedWaves (Іспанія), TUV Rheinland (Німеччина), O2 İletişim (Туреччина) та Expertise France (Франція) [5].

Україна за фінансової підтримки Європейського Союзу (ЄС) працює зараз над розробкою концепції циркулярної економіки та державною стратегією і планом переходу до циркулярної економічної моделі в контексті адаптації практики країни до європейської зеленої угоди та стандартів ЄС.

У 2023 році Верховною Радою України було прийнято Закон про управління відходами, який ґрунтується на трьох директивах ЄС: забруднювач платить, розширена відповідальність виробника та ієрархія управління відходами, де утилізація відходів є крайнім рішенням, якщо переробка неможлива [12]. Впровадження ієрархії управління відходами поклається на центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації. Механізм дії Закону має стимулюватиме розвиток переробної промисловості та екомодернізацію України. Даний закон є прикладом акту циркулярного права.

Українські підприємці все активніше долучаються до вирішення проблеми пластикового забруднення. Так, торгова марка «Моршинська» оновила дизайн упаковки, зменшивши кількість пластику на 15 % [13]. В торговельних мережах великих супермаркетів покупцям пропонуються лише біорозкладні пакети тощо.

Європейський Союз відкрив для України кілька програм фінансування для підтримки переходу на модель циркулярної економіки: Європейські структурні інвестиційні фонди, Horizon 2020 та LIFE. Крім того, Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) фінансує проекти підтримки циркулярної економіки через Європейський фонд стратегічних інвестицій та програму «Фінансування інноваторів ЄС» (InnovFin). У 2021 році стартувала велика програма Single Market Programme (SMP). А в 2023 році стартував проект ЄС для України: «Циркулярна економіка – сприяння сталим моделям виробництва та спожив-

вання в Україні» [14]. Основна мета – перехід від лінійної моделі споживання та виробництва до циркулярної моделі, де відходи перетворюються на ресурси. В рамках проекту у 2024 році на рівні Міністерства економіки України було створено міжвідомчу робочу групу з підтримки впровадження моделі циркулярної економіки. Основною її метою є забезпечення системного підходу до впровадження проекту, координація та співпраця між різними державними інституціями, бізнесом, громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами. В її засіданнях взяли участь представники Міністерства економіки та Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, бізнес-спільноти, громадських організацій, експерти з екології, економіки та інновацій. Кінцевим результатом проекту є прийняття Національної стратегії циркулярної економіки, що є підготовкою до прийняття дорожньої карти циркулярної економіки України, формування норм циркулярного права та фактичного переходу до циркулярної економічної моделі.

Варто зазначити, що циркулярна економіка є глобальною метою, тому міжнародне співробітництво та прийняття міжнародних норм циркулярного права є важливим для її реалізації. ЄС активно співпрацює з Глобальним альянсом з циркулярної економіки (GAERCE), який є добровільним міждержавним об'єднанням, метою якого є міжнародна координація щодо питань: переходу до циркулярної та ресурсоефективної економіки; здійснення систематизації національних політик та системи нормативного забезпечення сталого управління природними ресурсами, переходу до циркулярної економіки та промислового симбіозу; визначення слабких ланок та бар'єрів переходу до циркулярної моделі; визначення потреб у дослідженнях; підтримка міждержавного партнерства з метою застосування досвіду використання найкращих практик з циркулярної економіки; сприяння міжнародному діалогу з питань управління природними ресурсами та варіантів покращення

поточної ситуації в тому числі з більш широким використанням ресурсоефективних та циркулярних підходів [15].

До універсальних правових норм в сфері циркулярної економіки можна також віднести норми Паризької угоди про зміну клімату 2015 р., Міжнародної угоди про тропічну деревину 2006 р., Протоколу про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про Оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті та інші протоколи, Стокгольмську конвенцію про стійкі органічні забруднювачі 2001, Картахенський протокол з біобезпеки до Конвенції про біологічне різноманіття 2000 та інші.

Висновки. В результаті дослідження було з'ясовано, що циркулярна економіка є універсальним орієнтиром для всіх країн світу, проголошеним на міжнародному рівні Організації Об'єднаних Націй (ООН). Перетворення традиційної економіки в циркулярну відбувається за допомогою циркулярного права – сукупності правових норм, які визначають і регулюють суспільні відносини у сфері циркулярної економіки. В процесі переходу країн до циркулярної економіки важливими є інституційні зміни та відповідна політика на національному рівні. Флагманами цього процесу стали європейські країни Європейської Економічної Комісії (ЄЕК) ООН та Європейського Союзу (ЄС): Німеччина, Велика Британія, Фінляндія, Данія, Шотландія, Португалія, Польща, Чорногорія, Сербія, Нідерланди за підтримки міжнародних організацій вже прийняли Плани дій або Дорожні карти переходу до циркулярної економіки та провели чи проводять інституційно-правові зміни всередині своїх держав.

На рівні Європейського Союзу у 2019 році було прийнято Європейську зелену угоду на період до 2050 року, що передбачає екологічні стандарти та промислову стратегію для циркулярної економіки, а 11 березня 2020 року Європейська комісія прийняла План дій із циркулярної економіки, метою якого є скорочення споживання та подвоєння повторного використання ресурсів у ЄС у найближчі

десятиліття, одночасно сприяючи економічному зростанню.

Провівши аналіз практики впровадження циркулярної економіки європейських країн, ми пропонуємо три види ефективного співробітництва в рамках держави для реалізації відповідних програм переходу до циркулярної економіки:

1. Співробітництво між різними органами влади одного рівня.
2. Співробітництво між різними рівнями органів державної влади.
3. Співробітництво з приватним сектором та групами зацікавлених сторін.

В Україні за фінансової підтримки Європейського Союзу (ЄС) було відкрито декілька програм переходу до циркулярної економіки: Європейські структурні інвестиційні фонди, Horizon 2020 та LIFE та фонди: Європейській фонд стратегічних інвестицій та програма «Фінансування інноваторів ЄС» (InnovFin), програма Single Market Programme (SMP) та інші. У 2023 році стартувала програма «Циркулярна економіка – сприяння сталим моделям виробництва та споживання в Україні». Її кінцевою метою є прийняття Національної стратегії циркулярної економіки, що є підготовкою до прийняття дорожньої карти циркулярної економіки України. На даний момент практика реалізації проекту відповідає початковому етапу практики впровадження циркулярної економіки європейських країн та ведеться на всіх рівнях державної влади.

Прикладом національного циркулярного права є Закон України про управління відходами, який ґрунтується на трьох циркулярних директивах ЄС.

ЄС активно співпрацює з Глобальним альянсом з циркулярної економіки (GAERCE) та організаціями системи ООН, метою яких є міжнародна координація щодо питань переходу до циркулярної та ресурсоефективної економіки. Під керівництвом Європейської економічної комісії ООН (ЄЕК ООН) у 2022 році був запущений проект Circular STEP для розробки та розповсюдження науково обґрунтованої міжнародної передової практики та об'єднання експертів з національних, регіональних та місцевих органів влади, бізнес- та академічної спільноти, громадянського суспільства з регіону ЄЕК ООН. Із Circular STEP сьогодні успішно співпрацюють: ЮНЕП, ЮНІДО, SITRA (Фінляндія), Фонд Еллен Макартур, Chatham House (Велика Британія), Circular Supply Chains Inc. (Канада), Університет Енна Коре (Італія), Інститут циркулярної економіки (Болгарія), TUV Rheinland (Німеччина), MedWaves (Іспанія), O2 İletişim (Туреччина) та Expertise France (Франція) та інші.

Міжнародно-правові акти універсального рівня в сфері циркулярної економіки підтверджують прагнення всіх держав світу до переходу на ресурсоефективну та заощадливу економіку та збереження планети Земля.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Tukker A. Product services for a resource efficient and circular economy – a review. *Journal of Cleaner Production*, 15, pp. 76–91., 2015.
2. O.V.Mikichurova and I V Vlialko Circular law as a legal basis for a circular economy – IOP Conf. Ser.: Earth Environ. Sci. 915 012022, 2021: DOI:10.1088/1755-1315/915/1/012022 (Дата звернення: 31.12.2024 р.).
3. ECOBUSINESS Досвід країн Європи в переході до циркулярної економіки, 2021: <https://ecolog-ua.com/news/dosvid-krayin-yevropy-v-perehodi-do-cyrkulyarnoyi-ekonomiky> (дата звернення: 31.12.2024р.).
4. Mikichurova O., Klyueva E. and Armash N. Transport in the circular economy *Revista TURISMO: Estudos e Práticas* 1(01) Fevereiro 2001, 2021 <https://geplat.com/rtep/index.php/tourism/article/view/859> (дата звернення 31.12.2024 р.).
5. Circular Economy transition paper – Circular step, 2023: <https://unece.org/sites/default/files/2023-09/Circular%20Economy%20-%20Institutional%20Arrangements%20-%209.26.23%20-Circular%20STEP%20.pdf> (дата звернення: 31.12.2024 р.).

6. Welsh Government, "Achieving a more circular economy for Wales", written statement 2016: <https://www.gov.wales/written-statement-achieving-more-circular-economy-wales> (дата звернення 31.12.2024 р.).

7. European Commission, "Global Alliance on Circular Economy and Resource Efficiency (GACERE)": https://environment.ec.europa.eu/news/eu-launches-global-alliance-circular-economy-and-resource-efficiency-2021-02-22_en (дата звернення: 31.12.2024 р.).

8. Ellen MacArthur Foundation, "The global commitment 2022", 2022: <https://ellenmacarthurfoundation.org/global-commitment-2022/overview> (дата звернення: 31.12.2024 р.).

9. UN Environment Programme, "What you need to know about the plastic pollution resolution", 2 March, 2022: <https://www.unep.org/news-and-stories/story/what-you-need-know-about-plastic-pollution-resolution> (дата звернення: 31.12.2024 р.).

10. Ministry of the Environment of Finland, "Finland's circular economy programme sets targets to curb overconsumption of natural resources", 8 April, 2022: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652623002858> (дата звернення: 31.12.2024 р.).

11. Study by the Netherlands Environmental Assessment Agency, Statistics Netherlands and the National Institute for Public Health and the Environment, 2024: <https://www.pbl.nl/en> (дата звернення: 31.12.2024 р.).

12. Закон України про управління відходами, 2022р.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text> (дата звернення: 31.12.2024 р.).

13. Костецька К., Хумарова Н., Уманська Ю., Шмиголь Н. та Коваль В. Інституційні якості інклюзивного управління навколишнім середовищем у сталому економічному розвитку. кер. сист. Виробник інж. 28(1) 15–22., 2020 р.

14. EU neighbours east: Циркулярна економіка – просування сталих моделей виробництва та споживання в Україні, 2023р: <https://euneighbourseast.eu/uk/projects/eu-project-page/?id=2257> (дата звернення: 31.12.2024 р.).

15. Яценко О., Швиданенко О., Швиданенко Г. Циркулярна економіка як основа забезпечення сталого розвитку країни в контексті євроінтеграції, 2022 [https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=REF&P21DBN=REF&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%A8%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E\\$](https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=REF&P21DBN=REF&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%A8%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E$) (дата звернення: 31.12.2024 р.).

REFERENCES:

1. Tukker A. (2015). Product services for a resource efficient and circular economy – a review. *Journal of Cleaner Production*, 15, 76–91 [in English].

2. O. V. Mikichurova and I. V. Vialko (2021). Circular law as a legal basis for a circular economy – IOP Conf. Ser.: Earth Environ. Sci. 915 012022: DOI:10.1088/1755-1315/915/1/012022 [in English].

3. ECOBUSINESS (2021). Dosvid krain Yevropy v perekhodi do tsyrkuliarnoi ekonomiky [Experience of European countries in the transition to a circular economy]. Retrieved from: <https://ecolog-ua.com/news/dosvid-krayin-yevropy-v-perehodi-do-cyrkulyarnoyi-ekonomiky> [in Ukrainian].

4. Mikichurova, O., Klyueva, E., & Armash, N (2021). Transport in the circular economy Revista TURISMO: Estudos e Práticas 1(01) Fevereiro 2021: Retrieved from: <https://geplat.com/rtep/index.php/tourism/article/view/859> [in English].

5. Circular Economy transition paper (2023). Circular step: Retrieved from: <https://unece.org/sites/default/files/2023-09/Circular%20Economy%20-%20Institutional%20Arrangements%20-%2009.26.23%20-Circular%20STEP%20.pdf> [in English].

6. Welsh Government (2016). "Achieving a more circular economy for Wales", written statement: Retrieved from: <https://www.gov.wales/written-statement-achieving-more-circular-economy-wales> [in English].

7. European Commission (2021). "Global Alliance on Circular Economy and Resource Efficiency (GACERE)": Retrieved from: https://environment.ec.europa.eu/news/eu-launches-global-alliance-circular-economy-and-resource-efficiency-2021-02-22_en [in English].

8. Ellen MacArthur Foundation (2022). "The global commitment 2022": Retrieved from: <https://ellenmacarthurfoundation.org/global-commitment-2022/overview> [in English].

9. UN Environment Programme (2022). "What you need to know about the plastic pollution resolution", 2 March, 2022: Retrieved from: <https://www.unep.org/news-and-stories/story/what-you-need-know-about-plastic-pollution-resolution> [in English].

10. Ministry of the Environment of Finland (2022). "Finland's circular economy programme sets targets to curb overconsumption of natural resources", 8 April, 2022: Retrieved from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652623002858> [in English].

11. Study by the Netherlands Environmental Assessment Agency, Statistics Netherlands and the National Institute for Public Health and the Environment (2024): Retrieved from: <https://www.pbl.nl/en> [in English].

12. Zakon Ukrainy pro upravlinnia vidkhodamy (2022). [Law of Ukraine on Waste Management]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text> [in Ukrainian].

13. Kostetska, K., Khumarova, N., Umanska, Yu., Shmyhol, N., & Koval, V. (2020). Instytutsiini yakosti inkluzyvnoho upravlinnia navkolyshnim seredovyschem u stalomu ekonomichnomu rozvytku [Institutional qualities of inclusive management of the environment in sustainable economic development]. *ker. syst. Vyrobynyk inzh.* 28(1) 15–22 [in Ukrainian].

14. EU neighbours east (2023). Tsyrukuliarna ekonomika – prosuvannya stalykh modelei vyrobnytstva ta spozhyvannia v Ukraini [Circular economy – promoting sustainable production and consumption models in Ukraine]: Retrieved from: <https://euneighbourseast.eu/uk/projects/eu-project-page/?id=2257> [in Ukrainian].

15. Yatsenko, O., Shvydanenko, O., & Shvydanenko, H. (2022). Tsyrukuliarna ekonomika yak osnova zabezpechennia staloho rozvytku krainy v konteksti yevrointehratsii [Circular economy as a basis for ensuring sustainable development of the country in the context of European integration]: Retrieved from: [https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=REF&P21DBN=REF&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%A8%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E\\$](https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=REF&P21DBN=REF&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%A8%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E$) [in Ukrainian].